

JANIČIARI

*Jajže, bože, strach veliký:
padli Turci na Poniky;
padli, padli o polnoci:
Jajže, bože, niet pomoci.*

Tieto povestné rýmy vyplňajú prvú slohu známej básne Sama Chalupku „Turčín Poničan“, rozprávajúcej príbeh starej ženy, ktorá sa dostane do osmanského zajatia. Riadením osudu sa únoscom stal jej dávno stratený syn, ktorého kedysi ako malého chlapca taktiež uniesli Osmani. Vo svojej novej domovine však dosiahol mimoriadny spoločenský úspech a našiel si aj manželku. Muž svoju matku nespozná, ale ona sa mu pripomenie piesňou, ktorú spieva jeho synovi, svojmu vnukovi:

*„Hajaj, búvaj, krásno dieťa!
Donesiem ti z hája kvieťa;
donesiem ti z ruže púčok,
ved' si ty môj milý vnúčok.“*

Keď ju muž začuje, stále nepoznajúc kto to je, v rozčúlení sa jej pýta, prečo spieva jeho dieťaťu túto pieseň. Ona mu odpovedá:

*„Raz Poniky rabovali,
syna môjho sebou vzali;
syna môjho v treťom roku,
mal on hviezdu, znak na boku.“*

Príslušník janičiarskej pechoty.

Báseň nám rozpráva pôsobivý príbeh, ktorý nemusel byť od skutočnosti veľmi vzdialený. Verzií predloženej fabuly však mohlo byť mnoho a nemuseli končiť taktoš'astne, ako nám rozpráva Samo Chalupka. Nič to nemení na tom, že základ nám zanecháva jednoznačnú indíciu na jeden výrazný fenomén obdobia rozmachu a mocenských výbojov Osmanskej ríše. „Yeni čeri“ čiže nové vojsko znamenalo vo vojenstve Osmanskej ríše nevídaný úspech a v radoch kresťanov vzbudzovalo hrôzu, a to nie len ako vojsko prinášajúce krvavé násilie, ale predovšetkým svojou vlastnou povahou, t. j. spôsobom svojho vytvárania sa. Janičiari boli násilím odvedení mladiství chlapci od svojich rodín do centrálnych častí ríše. Táto prax Osmanov sa nazývala *devşirme*, čiže krvná daň. Janičiarska armáda sa teda výlučne skladala z príslušníkov pochádzajúcich z neislamského prostredia. Chlapcov potom umiestnili do určených zariadení, kde ich podrobili výchove k novým pomerom a zvykom. Dostali vzdelanie a výcvik v duchu tejto novej armády, ktorej súčasťou sa mali stať. Ich typickými zbraňami boli muškety a jatagany (krátke šable). Na druhej strane byť janičiarom znamenalo aj životnú príležitosť odvedenca pre kariérny rast. Tí najlepší boli posielaní do palácovej enderunskej školy, ktorá sa zameriavala na islamizáciu detí

slúžiacich v správe a úradoch Osmanskej ríše. Uvedená skutočnosť nie je v rozpore s tým, že janičiari boli societou, ktorá sa neradila ani medzi slobodných, ale ani medzi otrokov. Boli podriadení tvrdej disciplíne. Vyplácala sa im mzda a výsluhová penzia. V janičiaroch sa tak sformovala samostatná spoločenská trieda, ktorá v rámci ríše neraz preberala vedúcu úlohu a zároveň súperila s osmanskou (tureckou) aristokraciou. Osmanská ríša v porovnaní s vtedajšou Európou fungovala na tú dobu progresívnejším spôsobom (neodvážime sa povedať, že demokratickejším). Na spoločenský úspech jedinca nemal vplyv jeho pôvod, ale schopnosti. Prakticky to znamenalo, že aj z pastiera oviec sa mohol stať veľkovezír. Veľkovezírmí s netureckým a neislamským pôvodom boli **Ibrahim paša** (1523 – 1536), pôvodom pravdepodobne Grék alebo Albánec, podobne aj **Ajas Mehmed paša** (1536 – 1539). **Čelebi Lütfi paša** (1539 – 1541) mal nepochybné albánske korene. **Hadim Sulejman paša** (1541 – 1544) bol neznámeho pôvodu. **Damat Rüstem paša** (1544 – 1553) pochádzal z Bosny a stal sa dokonca prostredníctvom sobáša členom osmanskej dynastie. **Kara Ahmed paša** (1553 – 1555) mal taktiež albánsky pôvod a **Semiz Ali paša** (1561 – 1565) bol Slovan, pravdepodobne Srb. **Mehmed paša Sokolovič** (1505/1565 – 1579) pochádzal zo srbskej pravoslávnej rodiny z Bosny. Práve jeho životný príbeh nápadne pripomína báseň Turčín Poničan. Keď Mehmed navštívil svoje rodisko, jeho matka ho spoznala podľa znamienka na tvári. Ich vzájomné objatie nastalo po viac než 30 rokoch. Tento významný hodnostár sa počas svojej kariéry zúčastnil bitky pri Moháči 1526, obliehania Viedne 1529, v bitke pri Szigetvári 1566 a celého radu vojen s Perziou. V roku 1565 sa stal veľkovezírom. Po Sulejmanovej smrti jeho moc vzrástla ešte väčšmi. V roku 1573 bol na absolútnom vrchole svojej moci a obnovil srbský patriarchát. Za patriarchu ustanovil svojho brata Makarija Sokoloviča (podľa iných názorov bol len jeho príbuzným). Za vlády Murada III. nastal jeho mocenský pád kvôli sultánovej nedôvere voči jeho osobe. Vo funkcii veľkovezíra však ostal naďalej. V roku 1579 bol zavraždený duševne chorým dervišom.

Janičiari sa stali veľkou mocenskou oporou sultánov, ktorí tak s ich pomocou mohli potlačiť akúkoľvek opozíciu, alebo eliminovať vplyv osmanskej aristokracie. Keďže janičiari pochádzali z kresťanských rodín prevažne z oblasti Balkánu, nemožno vylúčiť, že Osmani podobne postupovali aj v okupovanej časti Uhorska a prilahlých územiach, na ktoré podnikali výpravy. Na hornú Nitru údajne vpadli po prvý raz v roku 1530, potom počas pätnásťročnej vojny v roku 1599 a neskôr v roku 1631, 1637, 1678 počas povstania Imricha Tököliho ako vojenská podpora, ďalej v roku 1682 a 1684. O týchto vpádoch budeme podrobne hovoriť v budúcich článkoch.

Otázka 1: Ako sa volal veľkovezír, ktorého životný príbeh pripomína báseň Turčín Poničan?

Otázka 2: Aký je názov krátkej šable (niekoľko kusov je možné vidieť vo výstave Hornonitrianskeho múzea v Prievidzi), ktorá bola typická pre janičiarske vojsko?